

Osm odpovědí o dialogu

Ladislav Hejdánek

- ◆ korespondence | rozhovor, česky, vznik: 9. 12. 2008
- ◆ correspondence | interview, Czech, origin: 9. 12. 2008

Paní kolegyně,

napsal jsem narychlo několik poznámek jako odpovědi k Vaším otázkám. Snad Vám to postačí; nenapsala jste, co vlastně očekáváte či co s tím chcete dělat). Doufám, že mi za to svou práci pošlete, až s tím budete hotova; jsem na to zvědav. (Zejména jak rozumíte tomu, co to je „hodnota“ a jak se „měří“. Myslíte si, že „hodnota dialogu“ nebyla modernitou, jak napsal Nietzsche, „odhodnocena“?)

S pozdravem L v H .

V Písku, 9. 12. 2008.

--- --- --- --- --- --- ---

[Tereza Říčařová]

7.12.08 22.06

Vážený pane profesore,
jsem studentka dr. Olgy Nytrové, u které píši bakalářskou práci na téma Hodnota dialogu, jejímž prostřednictvím mi bylo umožněno Vás kontaktovat a poprosit o zodpovězení několika níže položených otázek k danému tématu. Oslovila mě Vaše úvaha *Dialog jako převratné setkání* a Vaše myšlenky prezentované v rozhovoru pro časopis Husita v roce 2005. Nesmírně si vážím toho, že mohu právě Vám položit několik otázek, které přikládám v příloze. Předem děkuji za Váš čas a ochotu.

Se srdečným pozdravem

Tereza Říčařová

--- --- --- --- ---

1. Co podle Vás znamená možnost živého dialogu nejen pro filosofii, ale pro všechny lidi ba i pro celé kulturní a civilizační okruhy?

Skutečnost (nikoli možnost) dialogu a dialogičnosti je možno zažít (tj. setkat se s ní životně) jen v praxi, tj. v živých mezilidských vztazích - ovšem podobně jako s nesčetnými jinými takovými „skutečnostmi“. Na rozdíl od řady jiných je dialog a jeho pěstování bytostnou potřebou a zároveň způsobem (takřka „metodou“) prohlubování lidskosti každého člověka. Proto je důležité najít a předávat způsoby, jak rozlišovat mezi takovými „skutečnostmi“ a jak a proč se některých držet a jiných se vyvarovat. V tom spočívá každá kultura (kultivovanost) i civilizace (uspořádání společnosti).

2. Na jaký svůj dialog v průběhu života si vzpomínáte jako na zvláštní, inspirující a čím?

Na to Vám nemohu odpovědět, protože si vždy vzpomínám na lidi, na setkání s nimi v určitých konkrétních souvislostech; uvědomovat si významnost dialogičnosti a zvláště jednotlivých dialogů je dost pozdní záležitost, a v mém případě ta okolnost, že jsem orientován filosoficky, nepřiměřeně selektivně zaměřuje mé vzpomínky na setkání s filozofy, a to nejen živými, ale zejména s těmi dávnými.

3. Vy se rád pouštíte do dialogu se starými mysliteli, kteří z nich patří k vašim nejoblíbenějším a proč - co se od nich učíte?

Studovat povahu a náležitosti dialogického rozhovoru je možno nejlépe na Platónovi, který jako první učinil dialog literární formou. Ale ve skutečnosti je třeba číst „dialogicky“ každého závažného myslitele, a to i takové, kteří sami dialogičtí moc nejsou. To znamená, že jen od některých se můžeme učit dialogičnosti, a není to právě to nejpodstatnější, co si z nich můžeme brát. Pravá dialogičnost je vždycky kritická, a to jak k partnerům v dialogu, tak k sobě, a zejména k tomu, že se třeba v dialogu vyjeví něco, co vypadá velmi svůdně. Dialogičnost neznámá, že si s někým prostě jen rozumíme.

4. Co pro člověka může znamenat zaslechnout pravdu, zažít v dialogu velký „aha“ efekt, změnu paradigmatu? K jaké osobní proměně může dojít?

Každá nová myšlenka se „rodí“ z nějakých jiných, starších myšlenek, a často také proti nim. To, že je *nová*, můžeme tím spolehlivěji rozpoznat, čím víc *starých* myšlenek známe; ale to, že je nová, ještě neznámá, že je *pravdivá*. Opačně zase nicméně platí: „pravdou“ nemůžeme být mocně osloveni, pokud pro nás není něčím novým. Lidé málo vzdělaní mohou být ovšem osloveni i nejrůznějšími polo-pravdami a pseudo-pravdami, a mohou se dokonce stát jejich fanatickými přívrženci a zastánci. Jedním z kritérií pro rozpoznání, že nějaká nová (lidská) myšlenka je opravdu svědkyní oslovující Pravdy, je to, zda vede k dialogu (a tedy ke kritičnosti k sobě i druhým), anebo zda dialog podvazuje anebo přímo odmítá. Každé oslovení Pravdou (ale často i pseudo-pravdou) na nás a v nás něco mění; někdy ta proměna může být nápadná (a pak takové nápadné vnější rysy mohou být napodobovány a imitovány - to je běžné v náboženských sektách), ale většinou je nenápadná a vyjeví se až po delší době.

5. Jak byste charakterizoval lidi, kteří se v dnešní době dokážou otevírat hlasu pravdy, nebo přízemněji - hlasu ostatních?

To není přízemnost, když poukazujete na důležitost toho, abychom naslouchali druhým lidem. Bez naslouchání „tomu druhému“ se nenaučíme rozpoznávat pravdu od nepravdy ani tehdy, když nás Pravda vskutku osloví (snad ji pak přeslechneme, protože nejsme uvyklí naslouchat). Problém je v tom, že nemůžeme stejně naslouchat všem, protože lidí je mnoho a říkají často hrozné nesmysly. Musíme si proto vybírat; naučit děti a mladé lidi, aby si lépe vybírali - to je smyslem všeho školství. Bohužel žijeme v době, kdy místo toho děláme z mladých lidí odborníky a znalce. Proto se na školách většinou nejen dialog nepěstuje, ale dokonce ani „nevyučuje“ (tj. neobjasňuje se jeho důležitost a nenacvičují se příslušné „návyky“ a „rituály“). Dialogičnost však nesmí být redukována na pouhé naslouchání druhým lidem (a už dokonce ne „profesionální“ naslouchání), ale spočívá v tom, že jim nasloucháme proto, abychom zaslechli hlas Pravdy, která je něčím novým nejen pro nás, ale i pro ty naše partnery, tj. kterou původně neměl a nemá nikdo z nás. Pravda totiž není totéž, co nějaký určitý pravdivý poznatek, soud nebo koncept, ale poslední „kritérium“ (norma) toho, že a zda ten či onen poznatek, soud atd. vskutku pravdivý je nebo není. A toto poslední kritérium nikdo „nemá“ v hrsti ani v kapse, nikdo není jeho „šafářem“. Pokud právě toto není zcela jasné, nelze o opravdovém dialogu vůbec hovořit.

6. Patří k přátelství, partnerství a rodičovství hodnotný dialog, popř. v čem jsou specifické?

Dialog, tj. skutečný, pravý dialog, mění vše, celý život a všechny vztahy mezi lidmi (jak už řečeno, většinou pomalu a nenápadně). Bez dialogu a dialogičnosti není žádné přátelství opravdovým (pravým) přátelstvím, ale prostě jen jedním z pout, jaká jsou možná i běžná mezi lidmi; totéž platí pro partnerství, lásku všeho druhu (rodičovskou i dětskou k rodičům, manželskou, mileneckou atd.), úctu, respekt a všechno další, co bychom mohli ještě uvést. To znamená, že tyto lidské vztahy jsou možné i bez dialogu a dialogičnosti (třeba jen jako součást docela určité tradice, ale v opozici vůči „jiným“), vposledu tedy bez ohledu a bez nutného vztahu k tomu, co je „pravé“ a „nepravé“, „pravda“ a „lež“ či „podvod“ atd. Dialog je možný a uskutečnitelný jen tam, kde se *rozdíly* mezi obojím uznávají, a je způsobem, jakým se toto *společné rozpoznávání* upřesňuje a prohlubuje (neboť člověk sám na to nestačí, vždycky se musí sejít dva nebo tři, kteří spolu rozmlouvají, navzájem si kriticky naslouchají a nadějně očekávají, že snad budou osloveni Pravdou, která přichází k nim a mezi ně).

7. Co se Vám líbilo z analýz filosofa Milana Machovce, které se týkaly dialogu? Popřípadě, v čem se Vaše názory liší?

Asi Vás zklamu; po mém soudu je (byl) Machovec velmi schopný a pohotový eklektik, který však nikdy nepochopil, co je pro „pravou filosofii“ (a „pravého filosofa“ - označení HÉ PROTÉ FILOSOFIA najdeme už u Platóna) vskutku bytostně zavazující. Jako někteří - i velcí - básníci nebo hudební skladatelé bez vnitřních skrupulí překračují meze až do kýčovitosti, Machovec bez vnitřních skrupulí šlapal do sofističnosti. (Psal jsem o něm v recenzích už v 60. letech - viz odkazy dole.)

8. Jak byste vysvětlil běžným lidem, dětem možnost, způsob a přínosy vnitřního dialogu?

Tzv. „běžným“ lidem (a zejména dětem) se tak základní zkušenosti „nevysvětlují“, ale předávají příkladem; jinak je každé objasňování marné, neboť to předpokládá reflexi předchozí vlastní zkušenosti. Dialog je vlastně prastarý nejen myšlenkový, ani jen sociální, ale především duchovní vynález, který nelze „zpředmětnit“, ale do kterého musí být každý člověk jednou (nebo spíš vícrát) pozván a do kterého se musí nechat vtáhnout, kterým se musí začít nechávat formovat. Teprve po této zkušenosti je možno vše prohlubovat objasňováním a hlubším a hlubším pochopením (spíše pochopováním), tedy v nových a nových reflexích. Těmi však nelze dost dobře začínat.

Odkazy na zmíněné recenze:

- List 57 **Milan Machovec a jeho nová knížka**, 4 str. rkp. (referát o knížce „*O smysl života*“, bytový seminář u J.L.H.) - vyšlo snad v Křest'. revui, přesněji nevím, budu to muset někdy vyhledat.
- 1965 **Filosofie člověka?** (recenze, ad: M. Machovec, *Smysl lidského života*, Praha 1965) in: Tvář 2, č. 7, str. 31-32.
- 1965 **Odpověď Tominovi** (odpověď na polemickou obranu Machovce) in: Tvář 2, č. 10, str. 35-37.
- 1966 **Marxistická kritika dialektické teologie** (ad: M. Machovec, O tzv. "dialektické" teologii současného protestantismu, Praha 1962, a slovenského překladu, Bratislava 1964) Filozofia 21, 1966, 549-557.

